

22 nyní i v tom musím pečlivě zdržet souhlasu neméně než u očividně nepravdivého, pokud chci <ve vědách> objevit něco jistého.

Nestačí však jen si toho povšimnout, také je třeba dbát, abych na to nezapomněl: navyklé názory se totiž stále vracejí a přemáhají mou důvěřivost, již si jakoby zavazují dlouhým užíváním a právem důvěrnosti, skoro až mně navzdory; a dokud budu předpokládat, že jsou takové, jaké opravdu jsou (totiž sice jistým způsobem pochybné, jak se právě ukázalo, ale nicméně velmi pravděpodobné a takové, že je mnohem rozumnější jim věřit, než je popírat), nikdy si neodvyknu poskytovat jim souhlas a důvěru. A proto, jak se domnívám, neudělám špatně, když napřu vůli opačně a budu sám sebe klamat dočasně předstíraje, že ony názory jsou zcela nepravdivé a imaginární, až nakonec jakoby vyvážením obou těchto předsudků nebude žádný nepoctivý zvyk odvracet mé souzení od správného vnímání věcí. Vždyť přece vím, že tu zatím nehrozí žádné nebezpečí ani žádná chyba a že svou nedůvěru nemohu přehnat, jelikož věci, jimiž se nyní zabývám, se netýkají jednání, ale výhradně poznání.

Nebudu tedy předpokládat, že existuje nejlepší Bůh, zdroj pravdy, ale jakýsi zlotřilý démon, nesmírně mocný a lstivý, který vynaložil všechnu svou píli, aby mne mýlil, a budu mít za to, že nebesa, vzduch, země, barvy, tvary, zvuky a vůbec vše vnější není ničím než mámením snících, jehož pomocí nastražil léčky mé důvěřivosti; budu o sobě uvažovat, jako bych neměl ruce, oči, maso, krev ani žádný smysl a jako bych se přesto nepravdivě domníval, že to vše mám; zarputile vytrvám ponořen do této meditace, a i kdyby nebylo v mé moci poznat nic pravdivého, rozhodně utvrdím svou mysl v tom, abych se varoval souhlasu s nepravdivým a aby mi ten podvodník přes svou moc a lstivost nemohl nic vnutit.¹⁶ Tento plán je však náročný a jakási lenost mne táhne zpět k navyklému životu. A stejně jako se zajatec, který se snad ve snech těší z imaginární

¹⁶ Descartovo vysvětlení z rozhovoru s Burmanem: „Autor zde představuje velmi pochybujiícího člověka a vymýšlí si takové pochybnosti, jaké jen může; a tak nenamítá jen to, co skeptikové obvykle namítají, ale také vše, co by namítat mohli, aby tak odstranil naprosto všechny pochybnosti; a za tímto účelem zde uvádí démona, kterého by někdo mohl vznést jako námitku,“ viz R. Descartes, *Responsiones*, AT V, str. 147.

svobody, bojí probudit, když posléze začíná mít podezření, že spí, a oddává se dále vášním přeludům, tak i já sám od sebe upadám do starých názorů a obávám se procitnutí, abych se poté, co bude klidný spánek vystřídán náročným bděním, neocitl nikoli ve světle <poznání pravdy>, ale v nerozpletitelných temnotách právě rozvinutých obtíží.

II. MEDITACE

O přirozenosti lidské mysli: o tom, že je známější než tělo.

Při včerejší meditaci jsem byl vržen do takových pochybností, že už na ně nemohu zapomenout, ale ani nevidím, jak je vyřešit; jsem poděšen, jako bych byl zničehonic stržen do hlubokého víru a nemohl ani dosáhnout na dno, ani vyplavat na hladinu. Vzepřu se však a budu se dál držet cesty, kterou jsem nastoupil včera, totiž odstranit vše, co připouští sebemenší pochybnost, nejinak, než kdybych zjistil, že je to naprosto nepravdivé; a budu pokračovat, dokud nepoznám něco jistého, nebo když nic jiného, alespoň s jistotou to, že nic jisté není. Archimédés nežádal nic než pevný a nehybný bod, aby pohnul z místa celou zemí; a kdybych našel třeba jen něco úplně maličkého, co by bylo jisté a neotřesitelné, bylo by také možno doufat v něco velkého.

Předpokládám tudíž, že vše, co vidím, je nepravdivé; věřím, že nikdy neexistovalo nic z toho, co reprezentuje prolhaná paměť; nemám vůbec žádné smysly; tělo, tvar, rozlehlost, pohyb a místo jsou chiméry. Co pak bude pravdivé? Snad jen to jediné, že nic není jisté.

Ale jak vím, že není nic, co by bylo různé od všeho, co jsem právě uvedl, a u čeho by nebyla ani sebemenší příležitost pochybovat? Není nějaký Bůh, nebo jakým jménem mu budu říkat, který do mne vkládá právě tyto myšlenky? Proč bych se však měl tak domnívat, když snad mohu být jejich původcem sám? Jsem tedy alespoň já něco? Už jsem ale popřel, že mám nějaké smysly a tělo. Přesto váhám – jelikož co potom? Copak nejsem svázán s tělem a smysly 25

tak, že bez nich nemohu být? Ale přesvědčil jsem sám sebe, že na světě není vůbec nic, žádné nebe, žádná země, žádné mysli a žádná těla; není to snad tudíž tak, že nejsem ani já? Naopak, jistě jsem, pokud jsem sám sebe o něčem přesvědčil. Ale je jakýsi nanejvýš mocný a lstivý podvodník, který se mne neustále snaží klamat. Bezpochyby jsem tudíž také já, když mne klame – a ať mne klame, jak jen může, přece nikdy nezpůsobí, abych byl nic, budu-li myslet, že jsem něco. Takže, když jsem vše dost a víc než dost zvážil, je třeba stanovit, že výpověď: *Já jsem, já existuji*, je nutně pravdivá, kdykoli ji pronesu nebo pojmu myslí.

Stále však ještě dostatečně nechápu, kdo jsem vlastně ten já, který už nutně jsem; a pak je třeba dávat pozor, abych se snad nerozvázně nezaměnil za něco jiného, a nepochybil tak i v tom poznání, o němž důrazně tvrdím, že je ze všeho nejjistější a nejzřejmější. Proto budu nyní znovu meditovat o tom, za co jsem se pokládal dříve, než jsem přistoupil k těmto myšlenkám, a posléze z toho vyřadím vše, co lze uvedenými důvody seabeměně zvíkat, takže nakonec zůstane precizně jen to, co je jisté a neotřesitelné.

Za co jsem se tedy předtím pokládal? Přece za člověka. Ale co je člověk? Mám říci, že rozumový živočich? Ne, protože pak by bylo třeba zkoumat, co je živočich a co rozumový, a tak bych byl od jedné otázky vržen k otázkám mnohým a obtížnějším; také teď nemám tolik klidu, abych jím chtěl plýtvat na takovéto jemnůstky. Raději si zde všimnu, co mne předtím napadlo samo a přirozeně, kdykoli jsem uvažoval, co jsem. Za prvé mne totiž napadalo, že mám obličej, ruce, paže a celý ten stroj údů, jaký lze spatřit i na mrtvole a který jsem označoval jménem „tělo“. Kromě toho mne napadalo, že se vyživuji, chodím, že smyslově vnímám a myslím – to jsou činnosti, které jsem vztahoval k duši. Ale co je ta duše, jsem si buď nevšiml, nebo jsem si představoval cosi nepatrného, jako vánek, oheň či éter, rozptýleného v mých hrubějších částech. O těle jsem však nepochyboval, nýbrž jsem měl za to, že jeho přirozenost znám rozlišeně, a kdybych byl měl zkoumat, jak jsem ji myslí pojímal, byl bych ji vysvětloval asi takto: tělem chápu vše to, co bývá ohraničeno nějakým tvarem, co se dá místně vyměřit, co vyplňuje prostor tak, že z něj vylučuje každé jiné těleso; vnímá se hmatem,

zrakem, sluchem, chutí nebo čichem; a co se různě pohybuje, ne sice samo od sebe, ale od něčeho jiného, co se jej dotkne; soudil jsem totiž, že mít sílu hýbat samo sebou a také sílu smyslově vnímat či myslet vůbec nepatří k přirozenosti těla – naopak bych byl spíše překvapen, kdyby se takové schopnosti v kterémkoli těle nacházely.

Co ale teď, předpokládám-li, že nějaký velice mocný, a smím-li to tak říci, zlotřilý podvodník¹⁷ vynaložil všemožné úsilí, aby mne zmátl? Copak mohu tvrdit, že mám seabeměně z toho všeho, o čem jsem právě řekl, že to patří k přirozenosti těla? Pozoruji to, přemýšlím o tom, probírám to znovu a znovu, ale nic se mi nenaskýtá a mořím se stále nadarmo. A o čem z toho, co jsem připisoval duši, mohu tvrdit, že to ke mně patří? O vyživování či chůzi? Když však již nemám tělo, nejsou to také nic než preludy. O smyslovém vnímání? Vždyť ani k němu nedochází bez těla – a ve snech se mi zdálo, že smyslově vnímám ledacos, co jsem, jak jsem si všiml později, smyslově nevnímám. O myšlení? Zde na něco přicházím: je to myšlení, jedině to se ode mne nedá odloučit. Já jsem, já existuji, to je jisté. Ale jak dlouho? Inu, pokud myslím; neboť je snad možné, že jakmile bych naprosto přestal myslet, zmizel bych. Nepřipouštím teď nic než to, co je nutně pravdivé, a jsem tudíž precizně¹⁸ pouze věc myslící, to jest, řečeno výrazy, jejichž význam mi dosud nebyl znám, mysl čili duch čili chápavost čili rozum. Jsem věc pravdivá a opravdu existující – a jaká věc? Už jsem řekl: myslící.

¹⁷ „Toto omezení se dodává proto, ježto autor mluví kontradikce, říká-li ‚nejmocnější a zlotřilý‘, ježto nejvyšší moc a zlotřilost nemohou jít dohromady – a proto říká, *smím-li říci*.“ Viz R. Descartes, *Responsiones*, AT V, str. 150 n.

¹⁸ Srv. Descartův dopis Clerselierovi z 12. ledna 1646, který uzavíral francouzské vydání: „[...] řekl jsem, že se duše během svého pochybování o existenci všech materiálních věcí poznává precizně jen, *præcise tantum*, jako nemateriální substance; a o sedm či osm řádků níže – abych ukázal, že slovy *præcise tantum* vůbec nechápu naprosté vyloučení či popření, ale výhradně abstrakci od materiálních věcí – jsem řekl, že přesto není jisté, že v duši není nic tělesného, ačkoli se v ní nic takového nepoznává“ (AT IX-1, str. 214 n.).

Co ještě? Zapojím představivost: nejsem to ústrojí údů, které se nazývá „lidské tělo“, nejsem také žádný jemný vzduch, rozptýlený v těchto údech, ani vánek, oheň, výpar nebo dech, ani nic jiného, co si navymýšlím – předpokládal jsem totiž, že nic z toho není. Stále platí, že něco jsem. Co když se ale právě to, o čem předpokládám, že není nic, protože to neznám, přece jen v tom, jak se věc doopravdy má, nerůzní od toho mne, kterého znám? Nevím, o této věci teď nepojednávám, soud mohu vynést jen o tom, co je mi známo. Je mi známo, že existuji, a ptám se, kdo jsem ten já, kterého znám. Je naprosto jisté, že znalost něčeho takto precizně vzatého nezávisí na tom, o čem jsem dosud nepoznal, že to existuje, a tudíž na ničem z toho, co si bájím v představách. A slovo *bájím* poukazuje na mou chybu, neboť bych opravdu bájil, kdybych si představoval, co jsem, protože představovat si není nic jiného než nazírat tvar či představu tělesné věci. Teď však už jistě vím, že jsem a že je přítom možné, aby všechny ty představy a všeobecně cokoli, co se vztahuje k přirozenosti těla, nebylo nic než sny. Kdybych po tomto odhalení řekl: „Zapojím představivost, a tak rozlišeněji poznám, kdo jsem,“ byla by to podle všeho nemenší hloupost, než kdybych řekl: „Už jsem se sice probudil a vidím něco pravdivého, ale protože stále nevidím dost zřejmě, zkusím si ještě zdřímnout, aby mi to sny reprezentovaly pravdivěji a zřejměji.“ A tak poznávám, že nic z toho, co mohu uchopit představivostí, nepatří k mé znalosti sebe sama, a že má-li 29 mysl vnímat svou přirozenost co nerozlišeněji, je třeba ji od toho co nejdůkladněji odvracet.

A co tedy jsem? Věc myslící. Co to je? Inu, věc pochybující, chápající, tvrdící, popírající, chtějící, nechťející, jakož i představující si a smyslově vnímající.

To není vůbec málo, pokud to ke mně všechno patří. Ale proč by nepatřilo? Copak to nejsem já sám, kdo nyní takřka o všem pochybuje, kdo přesto něco chápe, kdo o tom jediném tvrdí, že je to pravdivé, a zbytek popírá, kdo touží poznat více a nebýt podváděn, mnohé si, byť nerad, představuje a u mnohého pozoruje, že to jakoby přichází ze smyslů? Co z toho není stejně pravdivé, jako že 29 jsem, i kdybych stále spal, i kdyby mne ten, kdo mne stvořil, mátl,

jak jen může?¹⁹ Co se liší od mého myšlení? O čem by bylo možno říci, že je to ode mne samotného odděleno? Vždyť to, že jsem to já, kdo pochybuje, chápe nebo chce, je tak zjevné, že se nemůže vyskytnout nic, čím by se to vysvětlilo zřejměji. Ale jsem to také tentýž já, kdo si představuje, neboť i kdyby snad vůbec žádná představovaná věc nebyla (jak jsem předpokládal) pravdivá, přesto samotná síla představovat si existuje doopravdy a je součástí mého myšlení. Jsem to konečně také já, kdo smyslově vnímá čili pozoruje tělesné věci jakoby smysly: vidím teď totiž světlo, slyším praskot a cítím teplo. Je to nepravdivé, spím totiž. Avšak jistě mi připadá, že vidím, slyším a ohřívám se. To nemůže být nepravdivé: právě to se u mne nazývá „smyslově vnímat“, takže to takto precizně vzato není nic jiného než myslet.

Z toho sice začínám trochu lépe poznávat, kdo jsem, ale přesto to stále vypadá (a nemohu se zdržet toho mínění), že tělesné věci, jejichž představy nabývají formy myšlením a které prozkoumávají smysly, se poznávají mnohem rozlišeněji než to nevímco mého, co nemůže představivost zachytit – i když je vskutku s podivem, že bych věci, u nichž jsem pozoroval, že jsou pochybné, neznámé a mně cizí, uchopoval rozlišeněji než to, co je pravdivé a poznané, a to dokonce rozlišeněji než sebe sama. Ale vidím, čím to: má mysl ráda schází s cesty a dosud nesnese sevření omezení pravdy. Takže budiž, povolme jí ještě jednou otěže, aby snáze snesla vedení, až je za chvíli patřičně přitáhneme. 30

Uvažujme věci, které se běžně pokládají za uchopované nejrozlišeněji, totiž tělesa, jichž se dotýkáme a jež vidíme – nikoli však tělesa vůbec (všeobecné poznatky totiž bývají poněkud smíšenější), nýbrž jedno zvlášť. Vezměme si například tento vosk: teprve nedávno byl vytažen z pláství, ještě docela neztratil svou medovou chuť, pořád si ještě zachoval něco z vůně květin, z nichž byl nasbírán, jeho barva, tvar a rozměry jsou zjevné, je tvrdý, chladný, lze jej

¹⁹ „Ale je-li to Bůh, nevím. Nestvořil mne snad ten démon, který mne šálí? Ale to jsem zde stále ještě nepoznal a mluvím o tom jen smíšeně.“ Viz R. Descartes, *Responsiones*, AT V, str. 151.

snadno chytit a když na něj ťukneš, vydává zvuk – má asi vše, co těleso potřebuje, aby mohlo být co nejrozlišeněji poznáno. Ale podívejme – zatímco mluvím, dostal se blíže k ohni: zbytky chuti mizí, vůně vyvane, barva se mění, tvar se ztrácí, rozměry narůstají a vosk kapalní a zahřívá se, stěží se jej lze dotknout a když na něj poklepeš, zvuk už nevydává. Zůstal stále tímž voskem? Je třeba přiznat, že ano, nikdo to nepopírá, nikdo nemíní jinak. Takže co na něm bylo uchopováno tak rozlišeně? Jistě nic, čeho jsem se dotýkal smysly, neboť zůstává voskem, i když se změnilo vše, co mohla zachytit chuť, čich, zrak, hmat nebo sluch.

Snad šlo o to, co teď myslím: že totiž vosk sám nebyl onou sladkostí medu, voňavostí květin, bělostí, tvarem ani zvukem, ale tělesem, které se mi před chvílí jevilo tak, a nyní jinak. Co precizně je však to, co si takto představuji? Dávejme pozor a uvidíme, co zbývá po vyřazení toho, co k vosku nepatří: jenom něco rozlehlého, poddajného a proměnlivého. Co je však to poddajné a proměnlivé? To, že si představuji, jak lze tento vosk převést z kulatého tvaru na čtvercový a z něj na trojúhelníkový? Vůbec ne, uchopuji totiž jeho schopnost bezpočtu takových změn, a přitom něco nesčetného nemohu projít představivostí – takže ono uchopování nepochází ze schopnosti představovat si. A co je to rozlehlé? Copak není neznámá i jeho rozlehlost? Vždyť u zkapalnělého vosku je rozlehlost větší, u vroucího ještě větší a s rostoucí teplotou se stále zvětšuje – takže nebudu správně soudit, co je vosk, nebudu-li mít za to, že připouštím řadu obměn v rozlehlosti, které nikdy představivostí nepostihnu. Nezbyvá tedy než přiznat, že co je tento vosk, si nepředstavuji, ale vnímám to pouze myslí – mluvím o jednom kousku vosku, o vosku vůbec je to totiž jasnější. A co je tento vosk, který se vnímá výhradně myslí? Inu, právě to, co vidím, čeho se dotýkám, co si představuji, zkrátka to, zač jsem jej měl od začátku. Je ovšem třeba poznamenat, že jeho vnímání není vidění, hmatání ani představování si (ani nikdy nebylo, i když to tak dříve vypadalo), ale výhradně prohlížení si myslí, které může být buď nedokonalé a smíšené, jako bylo dříve, nebo jasné a rozlišené, jako je teď, podle toho, jak si více či méně všímám, z čeho sestává.

Zároveň se však divím, jak náchylná je má mysl k chybám; i když to v sobě zvažuji mlčky bez užití jakýchkoli výrazů, přesto 32 vážnu u pouhých slov a skoro mne podvede pouhý obvyklý způsob řeči. Říkáme totiž, že vidíme samotný vosk, je-li zde, nikoli že soudíme, že zde je, podle barvy či tvaru. Z toho bych hned odvodil: vosk se tedy poznává tak, že na něj hledí oči, nikoli tak, že si jej prohlíží samotná mysl – jako bych nikdy neviděl z okna lidi procházející ulicí, o nichž jsem neméně běžně než o vosku říkal, že vidím je samotné. Co ovšem vidím, vyjma klobouků a oděvů, pod nimiž se mohou skrývat automaty? Ale soudím, že to jsou lidé. Takže to, o čem jsem mínil, že to vidím očima, uchopuji výhradně schopností soudit, která je v mé myslí.

Ale toho, kdo touží být rozumnější než lid, by zahanbilo pochybovat na základě forem řeči objevených lidem; takže pokračujme a všimněme si, zda jsem dokonaleji a zřejměji vnímám, co je vosk, když jsem na něj dříve hleděl a věřil, že jej poznávám samotným vnějším smyslem nebo přinejmenším, jak se říká, smyslem společným,²⁰ to jest představivou pomocí, nebo spíš nyní, poté, co jsem

²⁰ „Fantazii, nakolik se jí říká ‚společný smysl‘, je tudíž vlastní vykonávat především trojí: za prvé vnímat nejen všechno smyslově vnímatelné, ale také všechny akty vnějších smyslů týkající se smyslově vnímatelného; když totiž živočichové vnímají, že smyslově vnímají, například že vidí, slyší atd., nepatří tento poznatek k žádnému z pěti vnějších smyslů, protože žádná materiální potence nemůže reflektovat svou vlastní činnost, a je nutné, aby patřily k jiné, vyšší a společnější funkci, k níž dospívají nejen představy předmětů, ale také představy vnějších funkcí, a která není ničím jiným než fantazií jakožto společným smyslem. Druhým úkolem je rozpoznávat a posuzovat předměty různých smyslů, což nedokáže žádný ze smyslů vnějších, protože se každý zabývá výhradně rozdíly svých vlastních předmětů, jako se pohled zabývá tmavým a světlým, a podobně i zbývající smysly uznávají tento společný smysl jako rozhodčího a soudce ostatních. Třetím úkolem je udělit vnějším smyslům sílu k provádění jejich funkcí sdělováním živočišných proudů, jež ze sebe vylévá jakoby z pramene a prvotního nástroje smyslového vnímání,“ viz Eustachius a Sancto Paulo, *Summa philosophiae*, III, p. 3, com. 3, d. 3, q. 3. Srv. Aristotelés, *O duši*, II, 1, 425a27; Aristotelés, *O paměti a vzpomínání*, 1, 450a10–11. Sídlo společného smyslu se hledalo v mozku a podle Descarta jím byla šišinka. Srv.

důkladně prozkoumal jednak, co tento vosk je,²¹ jednak, jak se poznává. Jistě by bylo hloupé o té věci pochybovat, protože co bylo v onom prvním vnímání rozlišeného? Co z toho by podle všeho nemohl mít jakýkoli živočich? Když však odliším vosk od vnějších forem a uvážím, že je jakoby svlečený z oděvu, pak jej opravdu nemohu vnímat bez lidské mysli, byť v mém soudu stále může být chyba.

33 Co však mám říci o této mysli samotné čili o sobě samém? Zatím totiž nepřipouštím, že by ve mně bylo cokoli kromě mysli. Co jsem tedy já, který podle všeho tak rozlišeně vnímám tento vosk? Nepoznávám sebe sama nejen mnohem pravdivěji a jistěji, ale také mnohem rozlišeněji a zřejměji? Soudím-li totiž, že vosk existuje, na základě toho, že jej vidím, pak už jen na základě toho, že jej vidím, zajisté mnohem zřejměji existují také já. Možná totiž to, co vidím, doopravdy není vosk, možná nemám oči, jimiž bych něco viděl, ale rozhodně je nemožné, abych já sám, který myslím, nebyl něco, pokud vidím či (což teď nerozlišuji) pokud myslím, že vidím. Obdobně, když na základě toho, že se jej dotýkám, soudím, že vosk je, jde opět o totéž: jsem. Když tak soudím na základě toho, že si jej představuji, nebo na základě jakékoli jiné příčiny, jde opět o totéž. A právě to, čeho jsem si všiml u vosku, lze použít u všeho ostatního, co leží vně mne. Vypadá-li ale vnímání vosku rozlišeněji poté, co je mi známo nejen na základě zraku či hmatu, ale na základě mnoha příčin, za oč rozlišeněji poznaného pak musím prohlásit sebe sama – vždyť žádné důvody nemohou podporovat vnímání vosku či jakéhokoli jiného tělesa a všechny přitom tím spíš neprokazovat přirozenost mé mysli! Ale v mysli samé je toho ještě tolik, díky čemu lze dojít k její rozlišenější znalosti, že to, co se k ní řine z těla, snad sotva stojí za výčet.

R. Descartes, *Pravidla pro vedení rozumu*, AT X, str. 414 (čes. překl. str. 99–101); R. Descartes, *La Dioptrique*, AT VI, str. 109–114; R. Descartes, *Les passions de l'ame*, AT XI, str. 351–356.

²¹ „Zkoumalo se to výše, když se zkoumaly všechny ty atributy a akcivní vosku, které se mu takto odebíraly, a vypadalo to, že se na jejich místě dosazují jiné.“ Viz R. Descartes, *Responsiones*, AT V, str. 151.

Podívejme, jak jsem nakonec sám od sebe došel, kam jsem chtěl: 34 když je mi teď známo, že i sama tělesa se vlastně nevnímají smysly nebo schopností představovat si, ale výhradně chápavostí, a že se nevnímají na základě toho, že se jich dotýkáme nebo je vidíme, ale pouze na základě toho, že je chápeme, se vši patrností poznávám, že nic nemohu vnímat snáze či zřejměji než svou mysl. Ale ježto návyku na starý názor se nelze zbavit tak rychle, bude vhodné zastavit se, abych si toto nové poznání vštípil hlouběji do paměti delší meditací.

III. MEDITACE

O Bohu: o tom, že existuje.

Zavřu nyní oči, zacpu si uši, nechám stranou všechny smyslové vjemy, vymažu ze svého myšlení také všechny představy tělesných věcí nebo (ježto je to sotva možné) je alespoň jako prázdné a nepravdivé nebudu vůbec brát v potaz – budu oslovovat jen sebe a prohlížet si sám sebe zevrubněji, a pokusím se tak poněmhu poznat se více a seznámit se sám se sebou důvěrněji. Já jsem věc myslící, to jest pochybující, tvrdící, popírající, něco málo chápající, mnohé neznající,²² chtějící, nechťející a též představující si a smyslově vnímající; neboť, jak jsem si už povšiml, i kdyby snad to, co smyslově vnímám nebo si představuji, nebylo vně mne <a samo o sobě> ničím, přesto jsem si jist, že ty mody myšlení, které nazývám „smyslové vjemy“ a „představy“, jsou ve mně, nakolik jsou to 35 jen mody myšlení.²³

Takto stručně jsem uvedl vše, co opravdu vím, nebo přinejmenším to, u čeho jsem si zatím všiml, že to vím. Nyní se důkladněji porozhlédnu, není-li snad ve mně ještě něco jiného, na co jsem za-

²² Ve franc. verzi dodatek: „milující, nenávidějící“ (AT IX–1, str. 27).

²³ K termínu „modus“ srv. R. Descartes, *Principy filosofie*, I, čl. 56 a 64 n., AT VIII–1, str. 26 a str. 31 n. (čes. překl. str. 57 a str. 67).